

STAT OCH KYRKA I LATINAMERIKANSK SAMHÄLLSUTVECKLING

Av docent MAGNUS MÖRNER

EN SVENSK protestant, agnostiker eller ateist föreställer sig gärna att kyrkans ställning i länder med katolsk befolkning är mer eller mindre densamma, att den en gång för alla fastslagits, att kyrkans herravälde över både individ och samhälle kan utövas både på officiella och mera obskyra vägar. Ingenting kan emellertid vara mera vilseledande än att generalisera i fråga om förhållandet mellan kyrka och stat i de länder vi kallar katolska. Hur omöjligt det kan vara att generalisera visar inte minst Latinamerika. Fastän kyrkan i hela det spansktalande Amerika intog precis samma ställning gentemot statsmakten fram till den politiska frigörelsen på 1810-20-talen och något liknande under samma tid gällde de portugisiska besittningarna, dvs. Brasilien, så finns det numera knappast ett enda land i hela Latinamerika, där förhållandet mellan kyrka och stat gestaltar sig på riktigt samma sätt. Latinamerika erbjuder på så sätt alla tänkbara variationer mellan katolicismens ställning som helt accepterad statskyrka och som alldeles oberoende trossamfund. Den hävdvunna attityden den andliga och den världs-

liga ledningen emellan varierar också i land efter land mellan samarbetsvilja och direkt antagonism. Den speciella form som förhållandet mellan kyrka och stat fått i var och en av de 20 latinamerikanska republikerna har som regel varit allt annat än lätt att finna. Politiken i många latinamerikanska länder har under långa tider helt dominerats av kyrkofrågan som ofta tyckts skjuta andra, i och för sig kanske viktigare och mer trängande samhällsproblem i skuggan. Fastän det förefaller som om de kyrkliga förhållandena nuförtiden i stort sett skulle ha stabiliserats för överskådlig tid framåt i de flesta länderna, så vittnar dock enstaka tilldragelser om att man alltid måste hålla kyrkans specifika ställning i minnet, när man bedömer ett latinamerikanskt lands politik.

700 års kamp mot islam hade gjort kyrkan på den iberiska halvön alldeles särskilt stridbar och kraftfull. Både judiska och arabiska influenser hade samtidigt bidragit till att göra den spanska katolicismen till något särpräglad. Kyrkans makt över sinnena var stor men, anmärkningsvärt nog var det just Ferdinand och Isabella, det kungapar

görelsen bröt in fanns det alltså knappast några förutsättningar för ett samlat uppträdande från kyrkans sida.

Desto mer försvårades detta därigenom att den politiska omvälvningen som ju utlöstes av Napoleonkrigens tilldragelser på den Iberiska halvön, försiggick i flera etapper och att det ibland var den bildade klassen men ibland också folkligare element som gick i täten för frihetssträvandena. Det var byprästerna Hidalgo och Morelos som ledde 1810-talets frihetsresningar i Mexico. När deras horder av obehäpnade indianer besegrats och de själva avrättats glädde sig inga mera helhjärtat däråt än biskoparna och det mera välbärgade prästerskapet. Men när regimen i Spanien 1820 blev liberal var inga mer beredvilliga att yrka på Mexicos frigörelse än just dessa samma prelater. Bland de spanskamerikanska frihetsmännen på intellektuell nivå märkes ett påfallande stort antal präster. Den bildade klassen bestod ju till så stor del av präster och munkar. De höga prelaterna däremot, som ju i regel var infödda spanjorer, sympatiserade över lag med den gamla regimen och brännmärkte ibland oförsiktigt emancipationens anhängare som kättare. Det är sant att en del av frihetsrörelsens ledare inte personligen var renlärliga katoliker, Miranda var fritänkare, Bolívar sannolikt näst intill, San Martín, O'Higgins och många andra fri-murare, men de var i regel mycket

noga med att officiellt uppträda på ett ur katolsk synpunkt fullt korrekt sätt. De segrande frihetsmännen vände sig också endast mot inkquisitionen, vilken liksom i Spanien upphävdes. Man var f.ö. på allt sätt angelägen om att få till stånd ett gott förhållande till kyrkan och till påvestolen. För Vatikanen innebar naturligtvis brytningen mellan det högkatolska Spanien och dess kolonier ett svårt dilemma. Efter åtskilligt vacklande, bl. a. en olycklig encyklika till den spanske kungens favör så sent som 1824, dvs. samma år som frihetskrigets sista större batalj ägde rum, såg sig påven tvungen att i sin egenskap av kyrkans överhuvud trots allt åtminstone taga kontakt med de nya republikerna. Den stora frågan var emellertid hur det skulle gå med den spanska kronans hittillsvarande patronatsrätt. Här stod uppfattning mot uppfattning rakt mot varandra, och de grundades på två olika tolkningar av patronatets natur. Den ultramontana tolkningen var att patronatet var ett privilegium som påven när han fann det motiverat, kunde ta tillbaka, den regalistiska, som då redan länge dominerat inom den spanska stats-teoretiska litteraturen, att patronatsrätten egentligen hörde organiskt samman med själva suveräniteten. Medan påven alltså ville återta de rättigheter hans företrädare omkring sekelskiftet 1500 avhämt sig, ansåg sig de nya republikernas styresmän vara i sin fulla

rätt att fortsätta att utöva samma rättigheter som de spanska monarkerna gjort via sina vicekungar och andra representanter.

Medan de olika påvarna funderade hur de skulle bete sig och kung Ferdinand obstinat försökte sabotera varje uppgörelse ända tills han äntligen dog 1833, hann biskop efter biskop avlida i Spanskamerika utan att vakanserna kunde fyllas och kyrkans situation där blev alltmer beträngd. Så småningom beslöt sig påven dock för att fylla vakanserna utan att avvakta patronatsfrågans lösning — den är i själva verket ännu inte i princip löst. I stället har i statskyrkoländerna med tiden någon ansiktsräddande praxis kommit till stånd. I Argentina brukar t. ex. presidenten på senatens förslag mycket riktigt presentera kandidaten för påven och denne s. g. s. alltid genast utnämna vederbörande men utan att i sin utnämning bulla på minsta sätt antyda att presentationen ägt rum.

Det högre prästerskapets komprometterande partiskhet för Spanien under frihetskrigen och de osäkra kanoniska förhållandena därefter hade rätt avsevärt rubbat kyrkans position men kyrkan var ändå tillräckligt stark för att jämte armén utgöra samhällets bäst organiserade faktor i början av självständighetstiden. Frestelsen blev under sådana förhållanden prästerskapet övermäktig att genom direkt politiskt engagemang söka bevara eller om möjligt rentav utvidga sin

maktställning, sina privilegier från kolonialtiden. Man räknade, inte oriktigt med, att ett parlamentariskt system och influenser utifrån så småningom skulle inkräkta på kyrkans hävdvunna rättigheter. Att t. ex. handelsintressena förestavade en generösare behandling av andra trosbekännare vägrade man att inse. Liksom militärerna höll prästerna benhårt på sin *fuero*, dvs. sin rätt att blott dömas av egna domstolar. De kastade sig alltså med liv och lust in i politiken. »Men den som sig i leken ger . . .» I latinamerikansk politik blev omkastningarna täta och tvära. Det konservativa partiet, som kyrkan stödde, kom alltså att ibland också ligga under. Den politiska kampen hade kanske i första rummet gällt någon fråga utan egentlig kyrklig anknytning, men genom sitt politiska engagemang utsatte sig kyrkan oundvikligen för repressalier från de segrande liberalerna. Så gick det t. ex. i den Centralamerikanska federationen, när liberalerna 1829 kom till makten och helt sonika landsförvisade biskopen och nära 300 munkar, varefter munkorden upphävdes, deras egendomar konfiskerades, religiös tolerans proklamerades och civiläktenskap infördes. I sin tur skulle alla dessa radikala åtgärder snart framkalla en våldsam, prästinspirerad revolt som medförde hela den f. ö. bräckliga federationens upplösning. Också i Mexico gick på 1830-talet liberalerna till en första attack mot

kyrkan, vars samröre med de konservativa och kontroll över nära hälften av jorden inte kunde annat än reta dem. De genomdrev nu bl. a. en sekularisering av skolväsendet, vilket till följd av bristen på lärare och pengar betydde att skolbildningen blev ännu mycket svårare att få än förut. Både i Mexico och på en del andra håll indrogs vid denna tid tiondena, vilket var avsett att öka kyrkans direkta ekonomiska beroende av staten minst lika mycket som att stimulera näringslivet. Den kyrkliga reaktionen efter liberalernas första anstormning fick i några fall i Latinamerika en extrem karaktär som vid denna tid måste framstå som rent anakronistisk. I Guatemala beviljades på 1850-talet kyrkan som sådan representation i kongressen och fick total kontroll över både undervisning och bokcensur. I Ecuador företrädde reaktionen av Gabriel García Moreno, en klerikal politiker i särklass. Under hans tid fick t. ex. påvebullor utan statligt tillstånd offentliggöras i landet, något som skulle ha varit otänkbart under kolonialtiden. Den som sällade sig till en av kyrkan förkastad sekt förlorade därmed automatiskt sitt ecuadorianska medborgarskap. Genom ett konkordat med påven 1862 ställde García Moreno sitt land praktiskt taget under romersk överhöghet. Som en gest tillägnade han 1873 Ecuador Jesu Heliga Hjärta. Han föll ett par år senare för mördarhand. García Morenos extrema

»papisteri» ter sig svårt att förklara om man tänker på det tidigare 1800-talets relativt försiktiga och moderata påvepolitik. Den påve han så troget tjänade var emellertid den famöse Pio Nono, liberalismens ärkefiende som slutligen genomdrev dogmen om påvens ofelbarhet och universalepiskopat 1870.

I Latinamerika kom dock tiden för Pius IX:s pontifikat, 1846-78, frånsett det lilla Ecuador, att domineras av liberalerna, av liberaler som alltmer deciderat siktade på att inte bara knäcka kyrkans politiska och ekonomiska makt utan att rentav beröva katolicismen dess olika privilegier gentemot andra kulturer. Det kom till mer eller mindre våldsam »kulturkamp», som ju bataljen mellan stat och kyrka i Bismarcks Preussen kommit att kallas, i Colombia, Mexico, Centralamerika, Venezuela, Brasilien och Chile. Det var statsmän som inte helt saknade bismarckska kvaliteter, Mósquera i Colombia, Juarez i Mexico, Barrios i Guatemala, Guzmán Blanco i Venezuela som nu gick till storms mot kyrkan.

Av gammal tradition ansågs den återuppståndna jesuitorden av liberalerna vara speciellt »fördärlig». Jesuiterna hade släppts in i Colombia 1844 men kastades ut därifrån med 48 timmars varsel 1850 varefter de 1858 fick komma tillbaka för att återigen medelst polisiära åtgärder förpassas ur landet 1861. När de utdrevs 1850 fick de i stället komma in i Ecuador men kastades

ut därifrån redan 1852. När García Moreno åtta år senare trädde till i Ecuador ville han givetvis ha in de användbara jesuiterna igen. I ljuset av dessas erfarenheter är det inte underligt, att jesuiterna nu som villkor för sin återkomst ställde en garanti att, om ett nytt utvisningsdekret kom, de skulle få åtta månader på sig att i lugn och ro förbereda sin avresa och realisera sina tillgångar. På den andra sidan i striden återfanns ett annat lika legendariskt och av meningsmotståndare nedsvärtat »brödraskap», nämligen frimurarna. Frimureri har i Latinamerika i avsevärd utsträckning kunnat förenas med katolsk tro — i Mexico tillhörde de konservativa under förra delen av 1800-talet en riktning inom frimureriet, de liberala en annan. Emellertid är det utan tvivel mer än en tillfällighet att den hätskt antiklerikale Guzmán Blanco i Venezuela samtidigt var stormästare inom frimureriet. I kejsardömet Brasilien hade frimureriet en mycket moderat karaktär men när en biskop i enlighet med påvliga riktlinjer tog en präst som predikat i en frimurarloge i upptuktelse, blossade en formlig fejd upp. Statsministern själv var hög frimurare.

Det orättmätiga i kyrkans väldiga jordinnehav stack vid mitten av seklet särskilt i ögonen i det både politiskt och finansiellt bankruttmässiga Mexico. Men när den liberala regeringen genomdrev ett beslut om tvångsförsäljning av kyrko-

jorden och gav kyrkan ett extra nyp genom att dekretet att munklöftet inte var juridiskt bindande, utbröt med påvens välsignelse ett våldsamt inbördeskrig. I stridens hetta skärptes tvångsförsäljningen till regelrätt konfiskation, civiläktenskap gjordes obligatoriskt, kyrkogårdarna sekulariserades och 1859 genomfördes skilsmässa mellan kyrka och stat. Det var emellertid inte första gången sådan skilsmässa genomfördes i Latinamerika. Detsamma skedde i Colombia 1853 men där ägde i praktiken en återgång rum till status quo på 1880-talet. I Venezuela gick diktatorn Guzmán Blanco tillväga nästan lika hårdhänt mot kyrkan som Juárez i Mexico men valde att inte lösgöra den från staten. I stället funderade han ett slag på att upprätta en nationell venezolansk kyrka med sig själv i påvens ställe.

Även om de våldsamma uttrycken för statsmaktens expansion på kyrkans bekostnad dessbättre endast förekom i några av länderna gjorde sig själva tendensen, som stod i samklang med tidens ekonomiska framstegssträvanden, så gott som överallt gällande. Vissa restriktioner av kyrkans ekonomiska handlingsfrihet och en indragning av rätten till tionden, civiläktenskaps giltighet, åtminstone när det gällde icke-katoliker, ett visst mått av sekularisering inom skolväsendet, hörde till vad som i de allra flesta latinamerikanska länder mot slutet av 1880-talet kunnat åstadkommas och

ofta utan större gnissel. En smidigare påvemakt och mera konservativa latinamerikanska regimer gjöt överhuvudtaget mot slutet av seklet olja på vågorna. Åtskilliga konkordat, avpassade efter respektive lands föregående i kyrkfrågan kom till stånd. Förtroendet för prelater kunde gå så långt som i Dominikanska republiken där ett par av presidenterna var munk respektive ärkebiskop. I Brasilien, där man i regel haft större förmåga att lösa intrikata problem med varlighet än i Spanskamerika, genomfördes skilsmässa mellan kyrka och stat i samband med kejsardömet fall 1889 utan egentliga friktioner. Kyrkan besparades ekonomiska bekymmer då den fick behålla sina egendomar. Också i de nya republikerna Cuba och Panamá, till vilka Förenta staterna stått fadder, gjordes katolicismen utan svårighet till frikyrka.

Emellertid var den katolska kyrkans prövningar i Latinamerika inte slut med 1800-talet. Den doktrinära latinamerikanska liberalismen hade efterhand kommit att vända sig alltmer mot katolicismen, ja, mot religionen som sådan. Positivismens framgångar mot slutet av 1800-talet hade varit ett mildare uttryck härför. När i Uruguay ett modernt samhälle uppbyggdes under ledning av José Batlle y Ordóñez genomfördes visserligen själva skilsmässan mellan stat och kyrka anmärkningsvärt smidigt, men kyrkan hade i det sent utvecklade gränslandet Uruguay aldrig haft

större betydelse. Batlle själv var demonstrativt avog mot religionen. I hans tidning *El día* fann man en egendomlig tillfredsställelse i att skriva Gud med liten begynnelsebokstav. I Uruguay går påskveckan officiellt under namn av turistveckan. I Ecuador fick den liberala reaktionen i början av seklet också en antireligiös anstrykning. Skilsmässa mellan stat och kyrka genomfördes men i själva verket blev kyrkan på ett omilt sätt underordnad staten och utsatt för dess närgångna kontroll.

Våldsammast blev emellertid konflikten som alltid i Mexico. Där hade visserligen diktatorn Porfirio Díaz (1877–1911) sett genom fingrarna med en del överträdelser av Juárez' antiklerikala lagar men kyrkan hade på intet sätt återvunnit sin forna maktställning. Emellertid skulle den stora revolutionen, som störtade Díaz och gick ut över hans bundsförvanter, storgodsägarna och de utländska kapitalisterna, också vända sig mot kyrkan. Man löpte linan ut . . . I konstitutionen 1917 förklarades även själva kyrkobyggnaderna för statsegendom och »de religiösa sammanslutningar som kallas kyrkor» erkändes ej längre som juridiska personer. Man drog en snara runt halsen på prästerskapet, när varje delstatsregering fick rätt att bestämma antalet präster inom sitt territorium och utländska präster portförbjöds. En och annan delstatsguvernör begagnade sig härav att reducera präst-

terskapet i sin stat till en handfull och på ett håll gick man så långt att prästernas ingående av äktenskap sattes som villkor för deras fortsatta ämbetsutövning. En »nationell» katolsk kyrka lancerades också men utan framgång. På allvar skulle emellertid den snara, som konstitutionens paragraf 130 utgjorde, dragas åt av den i ekonomiska och sociala frågor desto måttfullare president Calles, som tillträdde sin post 1926. De tillåtna prästernas antal reducerades nu överlag: i en delstat t. ex. till 4 per 60 000 invånare, senare skärpt till 1 per 100 000. Det var ett fruktansvärt övergrepp mot religionsfriheten i ett land där det stora flertalet dock var praktiserande katoliker. En Mexico-född ärkebiskop förvisades i egenskap av utlänning — eftersom han var att betrakta som undersåte till en utländsk suverän, nämligen påven! Calles' fanatism utlöste naturligt nog katolsk fanatism. Prästerskapet strejkade helt åren 1926–29, vilket ju endast gick ut över de trogna, och en del katoliker tog upp vapnen. Dessa »cristeros» underkuvades dock efter blodiga strider. De religiösa förföljelserna fortsatte i olika former fram till 1936 men sedan dess har en definitiv förbättring i relationerna mellan stat och kyrka inträtt. Den antiklerikala lagstiftningen kvarstår visserligen i full utsträckning men tillämpas med varsamhet. Den som kommer till Mexico finner där till sin överraskning, att mannen på gatan ofta

ger prov på en i Latinamerika anmars osedvanligt ostentativ katolicism. De höga prelaterna åtnjuter i regel den största vördnad, presidenterna undviker att stöta sig med dem och kulten av Mexicos speciella beskyddarinna, Jungfrun av Guadalupe, har blivit en obligatorisk ingrediens i mexikansk patriotism. Jag har själv hört en vänstersinnad god vän förklara att han naturligtvis inte var katolik men väl var med på kulten av denna nationalmadonna.

Vid samma tid som statsmaktens och kyrkans företrädare i Mexico öppet förklarade krig mot varandra, genomfördes skilsmässan mellan stat och kyrka under uttryck av ömsesidig högaktning i Chile 1925. Kyrkofrågan har sedan dess på det stora hela taget försvunnit från den centralare latinamerikanska politiken. Undantaget är Peróns Argentina. Förhållandet mellan den nationalistiska regimen och kyrkan startade med en smekmånad, då staten 1943 återinförde den sedan 1888 avskaffade religionsundervisningen i skolorna. Emellertid fann Perón ett drygt decennium senare att kyrkan via den argentinska sektionen av lekmanorganisationen Katolsk aktion kunde ta upp konkurrensen med peronismen och en verklig kyrkostrid uppblussade då för första gången i Argentina. Peróns plötsliga införande av legal skilsmässa, juridisk jämställdhet mellan inom- och utomäktenskapliga barn, legal prostitution uppre-

tade den katolska opinionen. Kyrkan blev en samlingspunkt för oppositionen, och peronistpöbel gick i sin tur till attack mot kyrkobyggnader. Peróns fall hade alltså delvis kyrklig bakgrund, men därför kan kyrkans ställning i Argentina inte betecknas som speciellt stark. Blotta fruktan för mera klerikal politik omedelbart efter diktatorns fall bidrog också inom kort till ett nytt ledarskifte.

Om man överhuvudtaget skulle försöka sammanfatta resultatet av konfrontationen mellan kyrka och stat sedan den politiska frigörelsen för nära halvannat sekel sedan i Latinamerika skulle man finna att i ungefär hälften av länderna en skilsmässa åstadkommits, i de flesta fallen på för bägge parter acceptabla villkor men i ett par fall med för kyrkans religiösa verksamhet hindersamma inskränkningar. Andra hälften av länderna fortsätter däremot äktenskapet, i regel dock utan allvarligare friktioner. Hur länge är svårt att veta. Ingenstans är, naturligt nog, kyrkans ställning densamma som 1810. Inte bara statens utan delvis också befolkningens inställning har förändrats. Det är sant att aggressiv fanatism alltjämt kan förekomma gentemot oliktankande, inbördeskrigets Colombia har gett de senaste exemplen härpå, men i stort sett finner principen om benhård religiös exklusivism inte längre något allmännare gehör, inte ens när det gäller enklare och primitivare befolk-

ningsskikt. Protestantiska missionärer, ibland själva inte alltför toleranta, kan på de flesta håll verka fritt. I Mexico får dock även protestanterna ibland känna av den lagstiftning som statens anti-katolicism utlöste. Protestantismen har i Latinamerika sin naturliga förankring hos avkomlingar av nordeuropeiska immigranter. Endast i Brasilien utgör en protestantism av redan nationell karaktär en viktigare faktor med drygt miljonen trosbekännare. Mer oroande än protestantismens hittills blygsamma framgångar borde emellertid, ur den katolska kyrkans synpunkt, den ständiga tillväxten av religiöst indifferent te sig. Särskilt männen samt medelklassbefolkningen i städerna har alltmer avlägsnat sig också från katolicismens yttre former. Att extremt antikatolska åtgärder kunnat genomdrivas i så katolska länder som t. ex. Mexico förklaras till stor del just av att det varit kvinnor och enklare folk som främst representerat kyrksamheten och inte varit i stånd att påverka den politiska händelseutvecklingen. Rekryteringen av katolska präster har på många håll ställt sig svår och disproportionen mellan präster och total befolkning är i Latinamerika nu närmast den motsatta mot vad fallet var under kolonialtiden. Mot varje prästvigd person svarar i genomsnitt i Sydamerika 4-5 000 katoliker. Redan under kolonialtiden klagade prelaterna ofta över att de infödda amerikanerna inte läm-

pade sig för prästkallet. Under kejsartiden var det i Brasilien så normalt att prästerna bröt mot celibatet att både biskoparna och staten vädjade till påven att tillåta ett undantag vad kejsardömet beträffade. Det är inte lätt för mannen att vara allena under tropikernas sol! Deras bön var givetvis förgäves men karaktéristiskt nog har en efemär, pseudo-katolsk nationalkyrka under detta sekel, ledd av en bannlyst biskop, just tillåtit sina präster att gifta sig. Det är påtagligt att europeiska präster och munkar, på sistone även de nordamerikanska Maryknoll-fäderna, under årens lopp gjort en stor insats för att höja det katolska prästerskapets i Latinamerika kvaliteten, inte bara dess kvantitet.

Sedan den berömda påvliga encyklikan från 1891, *Rerum novarum*, lagt grunden för en social reformpolitik i katolsk anda och den latinamerikanska kyrkans ekonomiska intressen minskat eller i varje fall förändrat karaktär, har det inte längre alls varit så troligt att storgodsägarna och andra mer eller mindre bakåtsträvande, negativa samhällsfaktorer kunnat påräkna kyrkans stöd eller välsignelse. Vad påvestolens oresonliga hållning i frågan om födelsekontroll beträffar utgör den *ännu* inte något allvarigare dilemma för Latinamerikas del, eftersom där endast vissa områden i Västindien liksom den lilla republiken El Salvador hittills kan betecknas som

direkt överbefolkade. I flera länder har politiska rörelser av kristligt-demokratisk karaktär uppstått men knappast ännu så länge spelat någon förstaplansroll. Emellertid finns också anledning att förmoda att en så reaktionär katolsk organisation som det hemlighetsfulla, från Spanien stammande *Opus Dei* fått fotfäste i en del latinamerikanska länder. Hur balansen än må vara mellan den katolska inspirationen inom det reformistiska respektive det reaktionära politiska lägret måste man nog konstatera att kyrkligt inspirerad politik på sina håll i Latinamerika fortsätter att utgöra ett riskmoment. Påven Johannes XXIII:s kardinalutnämningar nyligen reflekterade på ett intressant sätt den katolska kyrkans ansträngningar till expansion på den nya grundval som katolicismens frikyrkostatus utgör i en så stor del av Latinamerika. Redan den första kardinal, som Latinamerika 1905 erhöll, representerade f. ö. ett frikyrkoland, Brasilien. Nu ansågs tiden vara inne för att begåva Mexico med en kardinal, var till märkligt nog en utpräglat konservativ prelat utsågs. I Uruguay utnämndes en annan kardinal vid själva tidpunkten för det val som där för första gången på generationer skulle föra ett mot kyrkan mera välvilligt parti till makten.*

* Litteratur i ämnet finns tillgänglig på Ibero-amerikanska biblioteket, Handelshögskolan, Sveavägen 65, Stockholm Va.